

Nûriyye Melâmîleri Divanlarında Yer Alan Bestelenmiş İlâhîler

Elif Sena AVLAR | ORCID: [0000-0002-1983-3323](https://orcid.org/0000-0002-1983-3323) | E-Posta: sena.avlar@gmail.com

Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye

Serbülend ARPA | ORCID: [0000-0002-6370-4414](https://orcid.org/0000-0002-6370-4414) | ROR ID: <https://ror.org/05ryem72> | E-Posta: sarpa@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği, Ankara, Türkiye

Öz

IX. yüzyılda Horasan bölgesinde ortaya çıkan Melâmîyye, XXI. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Hamdûn el-Kassâr'ın (ö. 884) temsil ettiği Melâmetiyye-i Kassâriyye, Hacı Bayram-ı Velî'nin (ö. 1430) halifesi Ömer Dede Sikkînî'nin (ö. 1475) temsil ettiği Melâmetiyye-i Bayramîyye ve Muhammed Nûrî'l-Arabî'nin (ö. 1888) temsil ettiği Melâmetiyye-i Nûriyye olarak 3 dönemde incelenmektedir. Melâmîliğin bu devrelerine dair akademik düzeyde çalışmalar yapılmış olsa da mûsikî yönüne dair çalışmaların çok az olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın evreni Nûriyye Melâmîleri, örnekleme ise Nûriyye Melâmîlerine dair mûsikî ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Çalışmada Nûriyye Melâmîlerinin edebi ve sanatsal yönü araştırılmış, literatür taraması aşamasında Melâmî tekke ve derneklerinde icra edilen ilahilere güfte olarak kaynaklık eden Melâmî Efendilerine ait divanlar incelenmiştir. Çalışmamızın amacı Melâmî divanlarında yer alan ve ilahi formunda bestelenmiş güfteleri tespit etmek ve bu ilahilerin yaygınlığını belirlemektir. Nitel araştırma yöntemi kullandığımız çalışmamızda birincil veri kaynaklarını; Melâmîler tarafından bizzat kaleme alınan divanlar ve yine Melâmî ihvanı ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. İkincil veri kaynaklarımız ise Melâmîlik hakkında yazılan tasavvuf kitapları, makaleler ve Melâmî derneklerinin resmi sayfalarında yer alan mevcut bilgilerdir. Tespit edilen divanlardaki bestelenmiş ilahiler için ise Melâmî Divanları, Devlet Nota Arşivi, Cüneyd Kosal Nota Arşivi, Divan Makam ve Notam v1.0 (Aytaç ERGEN) programı üzerinden taranmış, eşleşen ilahiler çalışmamıza dâhil edilmiştir. Nûriyye Melâmîlerine ait 14 adet divan incelenmiştir. Bu divanlar Abdurrahîm Fedâî, Ali Örfî, Ömer Lütfî, İştîpli Hacı Salih Rıf'at, Abdulmâlik Hilmî, Hulûsi Maksud, Hüseyin Şemsi Ergüneş, Hasan Fehmi Tezdoğan, Üsküplü İsmail Hakkı, Hafız Ahmet Fethî, Hüseyin Sabri Soyuyiğit, Ahmet

Soyyigit, Yaşar İhsan Gülver ve Dâvud Yılmaz'a ait divanın arasından 8 tanesinde yer alan 97 adet ilahinin notaya alındığı tespit edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesi aşamasında; yapılan bu bestelerin hem Melâmî tekke ve meclislerinde hem de tekke dışında icra edildiği, bu bağlamda Nûriyye Melâmîlerinin edebi ve sanatsal yönünün tekke dışında da etkin olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonucunda Abdurrahîm Fedâî Divanında yer alan 1'i nefes, 1'i deyiş (bu nefes ve deyişler ilahi formu altında listelenmiştir), 12'i ilahi olmak üzere toplam 14, Ömer Lütfî Divanında yer alan 1, Salih Rıf'at Divanında yer alan 2, Hasan Fehmi Tezdoğan Divanında yer alan 20, Üsküplü İsmail Hakkı'ya ait olduğunu tespit ettiğimiz 1, Ahmet Fethi Divanında yer alan 26, Ahmet Soyğit Divanındaki 21, Dâvud Yılmaz Divanındaki 12, toplamda 97 eserin ilahi formunda farklı bestekârlar tarafından bestelendiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler

Türk Din Musikisi, Nûriyye Melâmîleri, Melâmîlerde Mûsikî, Melami İlâhileri,

Melâmî Divanları.

Atıf Bilgisi

Avlar, Elif Sena. Arpa, Serbülend. “Nûriyye Melâmîleri Divanlarında Yer Alan Bestelenmiş İlâhîler”. Dini Araştırmalar 67 (Aralık 2024), 339-368.

<https://doi.org/10.15745/da.1524331>

Geliş Tarihi	29.07.2024
Kabul Tarihi	29.11.2024
Yayım Tarihi	20.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışma Doç. Dr. Serbülent Arpa danışmanlığında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Elif Sena Avlar tarafından hazırlanan “Melâmîlerde Mûsikî” başlıklı Yüksek Lisans tezinin 3. bölümünden üretilmiştir.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.net
Etik Bildirim	diniarastirmalar98@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Elif Sena AVLAR %60 - Serbülend ARPA %40
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Composed Hymns in the Divans of Nūriyya Melāmīs

Elif Sena AVLAR | ORCID: [0000-0002-1983-3323](https://orcid.org/0000-0002-1983-3323) | E-Posta: sena.avlar@gmail.com

Independent Researcher, Ankara, Türkiye

Serbülend ARPA | ORCID: [0000-0002-6370-4414](https://orcid.org/0000-0002-6370-4414) | ROR ID: <https://ror.org/05ryem72> | E-Posta: sarpa@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt University, State Conservatory of Turkish Music, Turkish Music, Ankara, Türkiye

Abstract

The Melāmiyya tradition, which originated in the Khorasan region during the 9th century, has persisted into the 21st century. It can be categorized into three main periods: Melāmatiyye-i Kassāriyye, represented by Hamdūn al-Kaṣṣār (d. 884); Melāmatiyye-i Bayramiyye, represented by Ömer Dede Sikkīnī (d. 1475), the caliph of Haji Bayrām-ı Velī (d. 1430); and Melāmatiyye-i Nūriyyā, represented by Muhammad Nūrū'l-Arabī (d. 1888). While academic research has addressed various aspects of these periods within Islamic studies, there remains a notable gap in the scholarly exploration of their musical dimensions.

This study focuses on the musical traditions of the Nūriyyā Melāmīs, examining the artistic and literary components of their practice. During the literature review phase, particular attention was given to the divāns authored by Melāmī Efendi, which served as the source for the hymns sung in Melāmī lodges and assemblies. The primary aim of this research is to analyze the hymns composed in the Melāmī divāns and assess their prevalence within the tradition.

Utilizing a qualitative research methodology, this study draws on primary data from two sources: the divāns written by Melāmī poets and interviews with contemporary members of the Melāmī Ikhwan. Secondary sources include Sufi literature, academic articles on Melāmiyya, and information available on the official websites of Melāmī associations. To identify hymns within the divāns, we consulted the Melāmī Divanları, State Nota Archive, Cüneyd Kosal Nota Archive, Divan Makam, and Notam v1.0 (Aytaç Ergen) programs, cross-referencing hymns for inclusion in our analysis.

A total of 14 divāns belonging to the Nūriyyā Melāmīs were examined. These included divāns by Abdurrahīm Fedāī, Ali Örfi, Ömer Lutfi, Haji Sālih Rīf'at of Istip, Abdulmālik Hilmī, Hulūsi Maqsūd, Hūseyn Şemsi Ergüneş, Hasan Fehmi Tezdoğan, İsmāil Hakki of Skopje, Hāfiz Ahmed Fethī, Hūseyn Sabri Soyyigit, Ahmed Soyyigit, Yaşar İhsan Gülver, and Davud Yılmaz. Through this analysis, 97 hymns were identified across eight of these divāns. These compositions were attributed to a range of poets, including: Abdurrahīm Fedāī (14 hymns), Ali Örfi (1 hymn), Ömer Lutfi (1 hymn), Haji Sālih Rīf'at of Istip (2 hymns), Abdulmālik Hilmī (1 hymn), Hulūsi Maqsūd (12 hymns), Hūseyn Şemsi Ergüneş (1 hymn), Hasan Fehmi Tezdoğan (20 hymns), Üsküplü İsmāil Hakki (1 hymn), Hāfiz Ahmed Fethī (26 hymns), Hūseyn Sabri Soyyigit (21 hymns), Ahmed Soyyigit (12 hymns), Yaşar İhsan Gülver (1 hymn), wDavud Yılmaz (12 hymns).

The research also revealed that these hymns were performed both within Melāmī lodges and during external gatherings, suggesting that the literary and musical contributions of the Nūriyyā Melāmīs extended beyond the confines of the lodge. As a result, this study highlights the continued vitality and influence of the Nūriyyā Melāmīs in both their artistic and spiritual practices.

Keywords

Turkish Religious Music, Nūriyyā Melāmīs, Music in Melāmīs, Melāmī Hymns,
Melāmī Divans.

Citation

Avlar, Elif Sena. Arpa, Serbülend. "Composed Hymns in the Divans of Nûriyya Melâmîs". *Religious Studies* 67 (December 2024), 339-368.

<https://doi.org/10.15745/da.1524331>

Date of Submission	29.07.2024
Date of Acceptance	29.11.2024
Date of Publication	20.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External This study is derived from Chapter 3 of the Master's thesis entitled "Music in Melâmîs", prepared by Elif Sena Avlar at Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Serbülent Arpa.
Ethical Declaration:	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	diniarastimalar98@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions:	Elif Sena AVLAR %60 - Serbülend ARPA %40
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Başlangıç döneminde zühd kelimesiyle birlikte anılan tasavvuf, manayı maddeye, ahireti dünyaya tercih edip İslâmiyet’i Hz. Peygamber dönemindeki gibi yaşamak isteyenlerin girdiği yol olarak kabul edilmiştir (Kara, 1992). Bu düşünce Basra’dan Kûfe’ye, Bağdat’tan Horasan’a kadar etkin olmuştur (Ceylan, 2013).

Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713) ve Câ’fer es-Sadık (148/765) Medine ekolünün ilk temsilcileri olurken (Tek, 2022), Kur’an-ı Kerim’e getirdiği serbest yorumlarla maruf olan Hasan Basrî (110/728) ise Basra ekolünün ilk temsilcilerinden olmuştur (Uludağ, 1997). Ehl-i beyt taraftarlığı ön plana çıkan Kûfe ekolünü Câbir b. Hayyan (ö. 200/815) ve Ebû Hâşim el-Kûfî (161/777) temsil ederken (Afifi vd., 1996), İbrahim b. Edhem (161/778) ve Fudayl b. İyaz (187/803) gibi isimler de Horasan ekolünün ilk temsilcileri olarak kabul edilmiştir (Ceylan, 2013).

Zühd hareketinin Bağdat, Nişâbur, Mısır ve Şam’a kadar ilerlemesiyle bu bölgelerin de tasavvufi gelişmelere ev sahipliği yapması kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki çoğu tarikatın silsilesinde bulunan Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848) ve şekilciliğe tepki gösteren Hamdûn el-Kassâr’ın (ö. 271/884) temsil ettiği Nişâbur mektebinde ise melâmet ve fütüvvet anlayışına ağırlık verilmiştir (Öngören, 2011). Sözlükte “kınanma” anlamına gelen melâmet, riya ve şöhrate düşkünlük gibi nefsanî duygulara karşılık kendini kınama yöntemiyle ihlâsı gerçekleştirme temel ilkesine sahiptir (DİA, 2004). İbrahim b. Edhem, Fudayl b. İyaz, Şakik Belhi gibi ilk dönem mutasavvıflarının temsil ettiği bu anlayış, Hamdûn el-Kassâr tarafından bir akım olarak takip edilmiştir (Bolat, 2003). Hicri V. yüzyıldan itibaren bâtınileşmeye başladığı ifade edilen Melâmetîliğin VI. yüzyıldan itibaren mevkî ve hüviyet kaybına uğradığı belirtilmektedir (Gölpınarlı, 2015). Melâmîlik bu yüzyıldan itibaren Nakşibendîyye, Kübrevîyye, Mevlevîyye, Bektâşîyye ve bilhassa Bayramîyye gibi tarikatların içerisinde bir neş’e olarak varlığını sürdürmüştür (DİA, 2004).

Bayramî Melâmîlerini sosyal tabaka üzerinden değerlendiren Ocak (Ocak, 2012); bu

akımın çiftçi, köylü ve sipahiler arasında kabul edildiği, zaman içerisinde esnaf ve tüccar tabakası vasıtasıyla fütüvvet sûfliliğine ulaştığı, geniş coğrafyaya yayıldıkça bürokrat, ulema, şair ve edipler arasında intisâbın arttığı bilgisini vermektedir. Ömer Dede Sikkîni ile birlikte Bayramîliğin ayrı bir kolu olarak anılan Melâmîyye'nin, Bünyamin Ayâşî ile devam edip Sadrazam Şehit Ali Paşa ile sona erdiği tahmin edilmektedir (DİA, 2004).

Yaşadığı dönem üzerinden Bayramî Melâmîleri ve sonrasında Muhammed Nurü'l-Arabî tarafından temsil edilecek olan Nûriyye Melâmîleri hakkında bilgiler veren Revnakoğlu'nun notlarına baktığımız vakit, üç ayrı dönem olarak incelenen Melâmîyye'nin her dâim farklı çağlarda temsil edilmediği Nûriyye Melâmîliğinin ilk dönemlerinde Bayramî Melâmîlerinin de varlığına rastlanıldığı anlaşılmaktadır (Koç, 2021).

Melâmîlik ile ilgili çalışmalar Bayramî Melâmîliği üzerinde yoğunlaşmıştır. III. Devre olarak adlandırılan Nûriyye Melâmîleri ile ilgili çalışmalar halen devam etmektedir. Bu çalışmamızda Nûriyye Melâmîlerinin edebi ve sanatsal yönü üzerinden yola çıkılarak Melâmî efendilerinin divanlarında yer alan ve farklı dönemlerde bestelenmiş ilahileri tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda halihazırda Türk Din Musikisi repertuarına girmiş olan ilahilerin kaynağını bulmak hedeflenmiştir. Tespit ettiğimiz bu ilahilerin bir kısmı bestekârlarının albümünde yer almaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullandığımız çalışmamızda birincil veri kaynaklarını; Melâmîler tarafından bizzat kaleme alınan divanlar ve yine Melâmî ihvanı ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. İkincil veri kaynaklarımız ise Melâmîlik hakkında yazılan tasavvuf kitapları, makaleler ve Melâmî derneklerinin resmi sayfalarında yer alan mevcut bilgilerdir. Tespit edilen divanlardaki bestelenmiş ilahiler için ise Melâmî Divanları, Devlet Nota Arşivi, Cüneyd Kosal Nota Arşivi, Divan Makam ve Notam v1.0 (Aytaç ERGEN) programı üzerinden taranmış, eşleşen ilahiler çalışmamıza dahil edilmiştir.

1. Nûriyye Melâmîleri

Nûriyye Melâmîliği, Hz. Ali'ye nispet edilen Nokta Risâlesini şerh etmesi vesilesiyle “Noktacı, Noktacı Hoca” isimleriyle anılan Muhammed Nûrû'l-Arabî'nin temsil ettiği bir yoldur (DİA, 2004). Onun ilk müridlerinden Harîrizâde Muhammed Kemâleddin Efendi (ö. 1882), Nûriyye Melâmîliğini “Nakşibendîyye'den Müceddidîyye'nin Nûriyye şubesi” olarak tanımlamıştır (Çiçek, 1982). Öyle ki günümüz tasavvuf tarihçilerinden olan Ali Bolat (2015), Nûriyye Melâmîliğinin melâmet düşüncesinden ayrılıp müstakil bir yol haline geldiğini belirtmektedir. Bunun nedeni ise bir takım erkân ve usûle sahip olmalarıdır (Türer, 1988).

Mısır doğumlu olan ve Halvetiyye, Şâbâniyye, Üveysiyye ve Ekberiyeye tarîkatlarından icâzet alan Arabî, el-Ezher Camii ziyareti sırasında Şeyh Hasan'ın kendisine veli zatlara gelen ilham olarak adlandırılan ilm-i vehbî'nin inkişaf ettiğini belirtmesi üzerine, yönünü İskenderiyye üzerinden Rumeliye doğru çevirmiştir.

1.1. Nûrû'l-Arabî'nin Halîfeleri: Bâtınî ve zâhirî ilimlere vakıf olduğu ifade edilen Arabî'nin bu ilimlerde ilerlemiş talebeler yetiştirmesi nedeniyle çok sayıda halifesinin olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde dahî Ege ve Rumeli coğrafyasında geniş kitleler tarafından takip edildiği bilinmektedir. Yaşadığı dönemde damadı Prizrenli Abdurrahîm Fedâî (ö.1885), sûfî müellif Harîrizâde Muhammed Kemâleddin (ö. 1885), fakîh Filintazâde Hâce Mahmûd (ö. 1893), Hacı Salih Rıf'at (ö. 1909), Üsküplü İsmail Hakkı (ö. 1989) ve Selânikli Ali Örfî (ö. 1887) gibi daha birçok isim Arabî'nin halifeleri olarak zikredilmektedir (Mehmed Tahir vd., 2014).

Bu düşünceyi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e taşıyanlar arasında Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1925), İsmail Fenni Ertuğrul (ö. 1946), mûsikîşinas Ahmet Avni Konuk (ö. 1938) ve siyâsî Abdülaziz Mecdî Tolun (ö. 1941) yer almıştır (Kılıç, 2014). Rumeli topraklarının Osmanlı'dan ayrılmasının ardından Melâmetin, Osman Kemâlî, Priştineli Hacı Maksut, İştîpli Hasan Fehmi Tezdoğan, Mahmut Dipşar, Kuşadalı İbrahim Hakkı Öçal vd. kişiler tarafından temsil edildiği belirtilmektedir (Yıldırım, 2016).

Ulaşabildiğimiz¹ kadarıyla Nûriyye Melâmîliği günümüzde İzmir Karşıyaka'da Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, Aydın'da Fehmi Özden, İstanbul'da Ahmet Soyyiğit, Manisa'da Ahmet Arslan, Bursa'da Turgut Sevcî, Antalya'da Cemal Gümüş, Ankara'da Ejder Güllökar, Prizren'de Raif Virniça, Ustrumca'da Ahmet Demir Zurapov, Mitrovica'da Selim Buzzoli vd. tarafından temsil edilmektedir. Melâmî Efendilerinin ihvanları ise Anadolu'nun ve Rumeli'nin diğer bölgelerinde irşâd faaliyetlerine devam etmektedir.

1.2. Nûriyye Melâmîleri'nin Günümüzdeki Durumu: Günümüz Melâmîlerini diğerlerinden ayıran en temel özelliğın kendilerine ait birtakım üslûp ve tavrın olduğunu belirtmiştik. Bu bakımdan Kuşadalı İbrahim Hakkı Öçal'ın 06.06.1995 tarihinde Melâmeti tanıtmak adına *Melâmî Kültür ve Sanat Vakfı'nı (MEKSAV)* kurarak bu düşünceyi halka arz ettiği ifade edilmektedir (Çiftlik, 07 Temmuz 2024). Böylece Melâmetin eski gizliliğinden bir nebze uzaklaştığı ve bu tarihten itibaren artık Melâmîlerin dernek ve vakıflar vasıtasıyla bir araya geldiği görülmektedir. Aynı şekilde sosyal medyanın gelişmesi diğer Melâmî gruplarını da etkilemiş ve bu derneklere bağlı açılan sosyal medya hesapları üzerinden canlı yayınlar yapılarak Melâmîliğin geniş kitlelere tanıtımı amaçlanmıştır.

Günümüz Melâmîleri geniş kitlelere yayılmak için kültürel etkinlikler de düzenlemiştir. Bu bağlamda 2006-2016 yılları arasında *Birdenbire* dergisini yayınlamışlardır. Bilhassa 2015 yılının Mayıs ayında Antalya'da düzenlenmiş olan *Uluslararası Melâmîlik ve Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabî Sempozyumu* Melâmîlerin akademik etkinliklerine verilecek örneklerden biridir.²

Nûriyye Melâmîlerinin kültürel faaliyetlerinin geçmiş dönemlerde de faal olduğu anlaşılmaktadır. Bilhassa Nûriyye Melâmî Efendilerine ait divanlar bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır.

¹ Nûriyye Melâmîleri arasında kendini gizli tutmak isteyen efendi ve ihvanlar bulunduğundan çalışmamızda yalnızca isminin kaynak olarak gösterilmesi için izin aldığımız efendilere yer verilmiştir.

² Bu sempozyumun bildirimleri 2016 yılında TİKA tarafından yayınlanmıştır.

2. Nûriyye Melâmîlerine Ait Divanlar

Divan ifadesi tarihsel, siyâsal ve edebi mecrada kullanılan geniş anlamlı bir kelime olup edebiyatta şairlerin şiirlerini topladıkları eser manasına gelmektedir (TDK, 2024). Bu alanda verilen eserler arasında Mevlânâ'nın, Ahmet Yesevî'nin, Yunus Emre'nin, Nesîmî'nin, Kadı Burhâneddîn'in yazmış olduğu divanlar, günümüzde önemini koruyan eserler arasında örnek gösterilebilir (Akün, 1994).

Yaptığımız araştırmada Nûriyye Melâmîlerine ait 14 divana ulaşabildik. Bu divanlar şunlardır: Abdurrahîm Fedâî Divanı, Ali Örfî Divanı, Ömer Lütî Divanı, Salih Rıf'at Divanı, Abdulmâlik Hilmi Divanı, Hulûsî Maksûd Divanı, Hüseyin Şemsi Ergüneş Divanı, Hasan Fehmi Tezdoğan Divanı, İsmail Hakkı Divanı, Hafız Ahmet Fethî Divanı, Hüseyin Sabri Soyyiğit Divanı, Ahmet Soyyiğit İlahiname'si (Divanı), Yaşar İhsan Gülver Divanı ve Dâvud Yılmaz Divanı'dır.

2.1. Abdurrahîm Fedâî ve Divanı: Prizren/Kosova doğumlu olan Fedâî, el-Ezher'den icâzet alıp dini ilimlerde söz sahibi olan medrese müderrisliği yapmış bir ilim adamıdır (Yılmaz vd., 2021). Üsküp'te yer alan tekkeye şeyh olmuştur (Gölpınarlı, 2015). Bursalı Mehmed Tahir, Muhammed Nur'un halifesi ve damadı olan Fedâî'nin hem bâtinî hem de zâhirî ilimlerde birçok arif yetiştirdiği bilgisini vermiştir (Mehmed Tahir vd., 2014). Kayda geçen halifeleri arasında Abdulahad Efendi (1913), Hacı Hafız Abdurrauf Efendi (1921), Cezbedar Yunus Efendi (1911), Mayadağlı İsmail Efendi (1909) yer almaktadır (Bolat, 2015).

Fedâî, *Tefsiru Sureti'l-Kevser*, *Risâle-i Vehbîyye*, *Kasîde-i Nûniyye*, *Kasîde-i Tâiyye*, *Hediyetü'l-Hacc* isimli eserler kaleme almıştır (Gölpınarlı, 2015, 309). Bunlara ek olarak *Şerh-i Sırr-ı Ene'l-Hak*, *Risâle-i İrade-i Cüz'îyye*, *Risâle-i Ahval-i Melâmîyye*, *Şerh-i Şâfiye*, *Merâtibü'l-Vücûd*, *Mecmua-i İlahiyat* isimli eserlerinin yanında "Fedâî" mahlasıyla şiirler de yazdığı belirtilmektedir (Bolat, 2015).

Fedâî'nin yukarıda zikretmiş olduğumuz eserlerden *Şerh-i Şâfiyye* ve ek olarak *Risâle-i Ruh-i Kızıl alâ Esrâr-ı Mebzûl Muammâ-yı Sırr-ı Ezel* haricinde 14 adet eseri, *Fedâî Külliyyâtı* adı altında Ender Doğan, Oğuz Yılmaz ve Burak Anılır tarafından hazırlanmış ve 2021 yılında H Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Şekil 1. Abdurrahîm Fedâî. Kaynak: Burak Anılır kişisel arşivi (2023).

2.2. Ali Örfî ve Divanı: Örfî³, Görice/Arnavutluk doğumludur (Bolat, 2015). Âlim ve fâzıl bir zahit olduğu belirtilen Örfî'nin, Arabî'den hilâfet aldıktan sonra Yalılar/Selânik'teki evini tekkeye çevirip irşâd faaliyetlerine başladığı bilinmektedir (Gölpınarlı, 2015). Ali Örfî'ye dair yapılan bir doktora tezinde Melâmîlerin Sebatayist düşüncelere sahip olduğu, Sebataycı toplumlarında da dinden uzaklaştıkça yeni yapılanma arayışına girildiğinden dolayı Masonluk ve Melâmîliğe ilgi gösterdikleri, bilhassa Ali Örfî'nin de tekkesini, Sebatayistlere maddi destek sağlamak amacıyla yapmış olduğu iddialarının kaynaksız bilgiler olduğu vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2021).

Örfî'nin edebi alanda birçok eser kaleme aldığı görülmektedir. *Terceme-i Mecâki'z-Zehra ala's-Salâti'l-Kübrâ*, *Terceme-i Şehr-i Şî'ri İbn Arabî*, *Şerh-i Divan-ı Niyazî-i Mısrî*, *Risâle fi't-Tevhid*,

³ Kaynaklarda Örfî olarak da geçmektedir.

Şerh-i Divan-ı Salih Lütî Efendi, Şerh-i Gazel-i Hazret-i Üftâde, Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvîfâne vd. eserleri bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Örfî daha çok tercüme türünde eserler kaleme almıştır.

Süleyman Demirel Üniversitesi'nde Oğuz Yılmaz tarafından doktora tezi olarak çalışılan Örfî'nin *Divanı*'nın, gazel, mesnevî, murabba, tevhîd, münâcât, nutuk, ilahi, devrîyye, şat-hîyye, vahdetnâme, methîyye ve muammâ türünde eserleri ihtivâ etmesi bakımından çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Aruz ve hece ölçüsü kullanan Örfî, 127 adet şiir kaleme almıştır (Yılmaz, 2021).

2.3. Ömer Lütî ve Divanı: Prizren/Kosova doğumlu olan Ömer Lütî, zâhirî ve bâtinî ilimlerde tahsil görmüş bir şair olmasının yanında Jön Türk hareketine destek vererek memleketinde İttihat ve Terakki kulübünü açmasıyla tanınmıştır (Lütî, 2008). Lâkin sonradan bu hareketin amaçlarının başka bir özellik kazandığı ve bu nedenle Lütî'nin hayal kırıklığına uğraması üzerine bir mitingde yaptığı söyleşi sonrası kulübün kapanmasına sebep olduğu belirtilmektedir (Rahte, 204). Siyasi kişiliğinin yanında dini hassasiyeti ön planda olan bir zât olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki Prizren'deki Melâmî Tekkesinin başına Ömer Lütî Efendi geçmiştir (Gölpınarlı, 2015). Bilhassa komünist rejimi desteklediği ve Lenin'in fikirlerini savunduğu ifade edilen Ömer Lütî'nin, Rumeli Müslümanlarının mânevi lideri olduğu ve Melâmî Tekkesini siyasi ocak olarak kullandığı bilgisi, kendisine ait divanın giriş bölümünde verilmektedir (Lütî, 2008).

Ömer Lütî'nin şair kişiliği vasıtasıyla birçok türde eser kaleme aldığı görülmektedir. Türk edebiyatında Neo-klasizm öncüsü olduğu ileri sürülen Lütî'nin *Divan, İsrât ile Tâlib, Tevhîd-i Bâri ve Takdîsî İlâhî, Hilyetü'l-Ekâbir, Şirr-ı Ezan-ı Muhammedî, Tercî-i Bend ve Terki-i Bend, Müslümanlık, Na't-ı Şerif, Cihad-ı Mukaddes Kahramanlarına Yedigâr-ı Zafer* vd. isimli eserleri mevcuttur (Rahte, 205). Lütî'nin *Divan*'ı; gazel, murabbâ, murabbâ şarkı, müseddes, terci-i bend ve birkaç kıt'adan oluşan eserleri muhtevâ etmektedir. Divanda toplam 367 eserin yer aldığı görülmektedir.

Şekil 2. Hacı Ömer Lütfî. Kaynak: Maida Rahte, 2015, s. 201.

2.4. Salih Rıf'at ve Divanı: İştîp/Makedonyalı olan Salih Rıf'at'ın hayatına dair fazla bilgi olmamakla birlikte onun Arabî'ye intisabının ardından kendi memleketinde bir tekke inşa ederek irşâd faaliyetlerine başladığı bilinmektedir (Gölpınarlı, 2015). Rıf'at Efendi Divanı Hasan Fehmi Kumanlıoğlu tarafından hazırlanarak 2010 yılında *Birdenbire Yayıncılık* tarafından yayınlanmıştır. Divanda 37 ilahi yer almaktadır.

2.5. Abdulmâlik Hilmi ve Divanı: Prizren/Kosovalı olan Abdulmâlik Hilmi, 1865 senesinde dünyaya gelmiştir. Abdulmâlik Hilmi, Medrese âlimi iken Arabî'ye intisap ettikten sonra kendi imkânlarıyla medrese yaptırıp burayı Melâmî tekkesine dönüştürmüş ve irşâd faaliyetlerini de burada sürdürmüştür (Koro, 2015, 4). Onun, İslâmî değerlerine dair vermiş olduğu eğitimin yanında Türklük şuurunu geliştirmeye yönelik dersler de verdiği belirtilmektedir (Özcan, 1994).

İki adet divanı bulunan Abdulmâlik Hilmi'nin ilk divanı olan Divan-ı Türkî, Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde yazılmış toplam 90 adet şiiri ihtivâ etmektedir (Koro, 2015). Bu divan Hüseyin Özcan tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Diğer divan

ise Arnavutça olup muhtevasında 77 adet şiir yer almaktadır (Koro, 2015).

2.6. Hulûsî Maksud ve Divanı: 1851 yılında Priştine/Kosova'da dünyaya gelen Hulûsî Maksud, ilk ve orta öğretimini Priştine'de tamamladıktan sonra Fatih Medresesi'nden icâzet alıp burada müderrislik yapmaya başlamıştır (Maksud, 1969). Arabî'nin oğlu Şerif Efendi ve damadı Fedâî'den tevhid mertebelerini tamamlayan Maksud'un, bizzat Arâbî'den icâzet aldığı belirtilmektedir (MEDAD, 2024).

Hulûsî Maksud'un *Hulûsî* mahlasıyla kaleme aldığı kaside ve gazel şerhleri, divan tercümeleri bulunmaktadır. 1969 yılında yayınlanan *Allah ve İnsan* isimli kitabında divan ve şerhleri bulunmaktadır.

2.7. Hüseyin Şemsi Ergüneş ve Divanı: 1872 yılında Sofya'da dünyaya gelen Ergüneş, henüz 13 yaşında iken Arabî ile tanışmasının ardından tahsilini devam ettirmek kaydıyla dervişliğe kabul edilmiştir (Tan, 2020). Duyûn-ı Umûmiye memuru olan Ergüneş, Arabî'nin oğlu Şerif Efendi ve sonrasında torunu Kemal Efendi'den feyz alarak sülûkunu tamamlamıştır (Tatçı - Özay, 2021). Şemsî mahlasını kullanan Ergüneş'in divan, mektubat, şerh, nasihat ve çoğu tercüme türünde 50'nin üstünde eserinin olduğu belirtilmektedir (Ergüneş, 1976).

2.8. Hasan Fehmi Tezdoğan ve Divanı: 1885 senesinde İştîp/Makodonya'da dünyaya gelmiştir (Kumanlıoğlu, 2010). Zâhir ve bâtın ilme vâkîf olan Tezdoğan, Balkan Harbi neticesinde Tire/İzmir'e gelse de İzmir kuşatması nedeniyle tekrar İştîp'e dönmüş, 10 yıl sonra Menemen/İzmir'e temelli olarak yerleşmiştir (MEKSAV, 2024). Hasan Fehmi Tezdoğan Cumhuriyet dönemi Melâmîleri açısından ayrıca önemli bir mürşid olup III. devre olarak adlandırılan Nûriyye Melâmîliğinin Anadolu coğrafyasına yayılmasına öncü olduğu anlaşılmaktadır.

Tezdoğan'ın kaleme almış olduğu divanın birden fazla baskısı olup açıklamalı hâli Hasan Fehmi Kumanlıoğlu tarafından İzmir'de yayınlanmıştır. Tezdoğan'ın divanında beyitler ve dörtlükler yer almaktadır.

Şekil 3. Hasan Fehmi Tezdoğan. Kaynak: MEKSAV (2024)

2.9. İsmâîl Hakkı ve Divanı: 1915 yılında Üsküp/Makedonya’da dünyaya gelen İsmâîl Hakkı, ticâret okulu mezunudur ve meslek hayatını manifaturacı olarak sürdürmüştür (Anılır, 2010). Onun hakkındaki bilgilere yazmış olduğu divan vasıtasıyla ulaşmaktayız. İsmâîl Hakkı’nın Melâmîyye’ye intisâbı divanda şu şekilde geçmektedir:

“Evvelinde de şeriat ahkâmına bağlı yaşayan İsmâîl Hakkı Efendi, Vranofçalı İlahici⁴ Süleyman Efendinin sohbetine katıldığı vakit kendisine intisap edip zikrullah ve tevhîd-i ef’al dersleri aldı. Daha sonra Süreyya Efendi’den de Tevhîd-i sıfat ve tevhîd-i Ef’al dersleri alan İsmâîl Hakkı, fenâfil-lah “Uruç Makamlarını” tamamlamış oldu. Yine Üsküp’te bir araya geldiği İштиpli Abdurrahîm Efendi’ye de intisâp eden İsmâîl Hakkı, kendisinden bekâ makamlarından ilki olan “makâm-ı cem” dersini alıp kısa sürede bu makamları tamamlayarak hatm-i makam oldu” (Anılır, 2010, 19-23).

Üsküplü İsmâîl Hakkı Divanı, ilk olarak 1985 yılında Kit-San yayınları tarafından İstanbul’da yayınlanmıştır. Divan, 2010 yılında Burhan Anılır tarafından İstanbul’da daha geniş muhtevâ ile basılmıştır. İçerisinde beyitler ve dörtlükler bulunan divanın 121. sayfasından itibaren Kur’an’dan ayetlere, 145. sayfadan sonra ise hadislere yer verildiği görülmektedir. Son sayfasında ise notalı bir ilahi yer almaktadır.

⁴ Bütün ilahiler ezberinde olduğu için bu lakabı aldığı ifade edilmektedir (Anılır, 2010, 19).

2.10. Hafız Ahmet Fethî ve Divanı: 1895 yılında Kosova/Prizren’de doğan Fethî Müdüt, mahlası nedeniyle “Ahmet Fethî” olarak tanınmaktadır (Virmiça, 2019). 11 yaşında hafız olan Fethî, görmüş olduğu medrese eğitiminden sonra müderris, müezzin ve cami imamlığı görevlerinde bulunmuştur (Kuzay Demir, 2015). Tasavvufi eğitimini Ömer Lütfî’den alan ve Melâmet yoluna da yine onun vesilesiyle giren Fethî, yaşadığı evi tekke olarak kullanılması için vakfetmiştir (Virmiça, 2019). Yayınlanmış bir divanını tespit etmiş olduğumuz Fethî’nin, 100’ün üzerinde şiiri bu divanda yer almaktadır. Beyit ve dörtlük şeklinde kaleme aldığı şiirlerini ilahi, gazel, şerh, münâcât, tahmis gibi formlarda bir araya getirdiği görülmektedir.

2.11. Hüseyin Sabri Soyyiğit ve Divanı: 1932 yılında Araklı/Trabzon’da dünyaya gelen Soyyiğit, beş yüzyıllık imam soyundan gelen bir aileden Nakşibendi şeyhi Hacı Muhiddin Efendi’nin oğludur (Soyyiğit, 2005). Vesilesiyle ilk derslerini babasından alan Soyyiğit’in, hafızlığını ise İstanbul’da olan amcası ve kayınpederi H. Tevfik’ten tamamlayarak icazet aldığı belirtilmektedir (MEKSAV, 04.06.2024). 1959 senesinde İzmir/Karşıyaka’ya Ramazan vaizi olarak gelen Soyyiğit, orada Ahmet Kumanlıoğlu ile tanışarak Melâmet’e intisap etmiştir (Soyyiğit, 2005).

Hüseyin Sabri Soyyiğit’in divanı, muhtevasında 100’den fazla ilahi dörtlüklerini barındırmaktadır. Genel itibarıyla ilahi mana, tevhîd, 5 farz ve Hz. Muhammed temalı şiirlerin yer aldığı görülmektedir.

2.12. Ahmet Soyyiğit ve Divanı: Ahmet Soyyiğit hakkında MEKSAV haricinde kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. MEKSAV (MEKSAV, 15 Temmuz 2024) sitesinde şu bilgilere yer verilmektedir:

“1938 yılında Trabzon’un Araklı kazasının eski adı ile BifaraYeşilköy’ünde dünyaya gelmişlerdir. Babası Hafız Ahmet Efendi’nin oğlu Hacı Molla Osman Efendi, annesi Sofuoğlu Ahmet Efendi’nin kızı Hacı Havva Hanımefendi’dir. İki erkek ve bir kız çocuk sahibidir ve İstanbul’da oturmaktadır. İkinci kızı Havva Hanımefendi imam hatip mezunudur. İstanbul’da oturmakta olup, biri erkek diğeri kız olmak

üzere iki evladı vardır. Küçük kızı Elif Hanımefendi eczacıdır. Bir erkek çocuğu olup, Adana’da oturmakta-
tadır.”

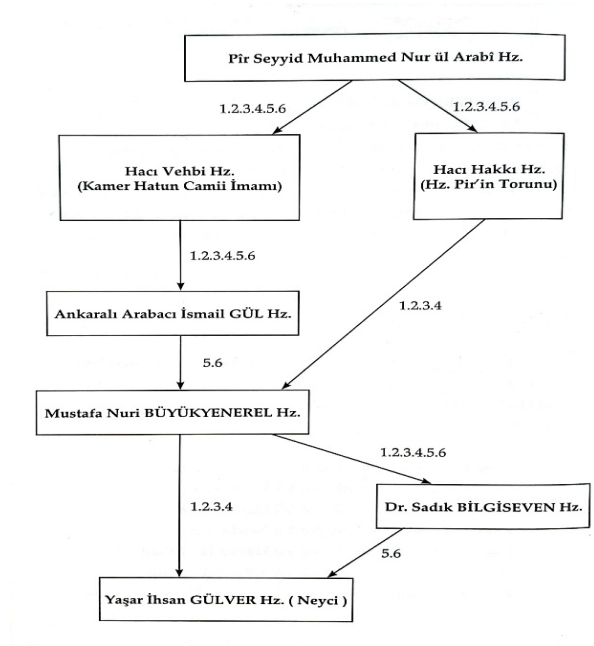
Genç yaşından itibaren eğitime önem verdiği anlaşılan Soyyiğit, İstanbul’da bulunduğu vakit kıraat, Arapça, Farsça dersleri almasının yanında ilahiyat ön lisans programını da tamamlamıştır (MEKSAV, 15 Temmuz 2024).

Soyyiğit, kaleme aldığı ilahileri *îlâhi Nâme* isimli kitabında bir araya getirmiştir. Adı geçen kitabın muhtevâsında 100’den fazla ilahi olmakla birlikte birçoğunun da notasına yer verildiği görülmektedir.

2.13. Yaşar İhsan Gülver ve Divanı: Onun Divanı’ndan edindiğimiz bilgiye göre:

“1927 senesinde İstanbul’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk eğitimini rahatsızlığı nedeniyle bitiremeyerek askerlik vazifesinden sonra memur olarak geçimini sürdürdü. Melâmet yolunda Mustafa Nuri Büyükyenerel tarafından yetiştirildi. Gülver aynı zamanda bir neyzen olup şiirlerinde de neyzen mahlasın kullanmıştır” (Gülver, 2015, 11-13).

Yine Divanı’ndan aldığımız bilgiye göre Gülver’in Melâmet silsilesi şu şekildedir:

Şekil 1. Yaşar İhsan Gülver Silsilesi. Kaynak: Neyci Divanı (2015).

Bu divanda da yine 100'den fazla şiir bulunmakla birlikte bazı şiirlerde hece veznine dair bilgilere de yer verilmiştir. Her sayfanın altında ise şiirlerde geçen kelimelerin manalarının açıklandığı görülmektedir.

2.14. Dâvud Yılmaz ve Divanı: 1933 yılında Bayburt'ta dünyaya gelen Yılmaz, Kur'an-ı Kerim, tefsir ve tasavvuf eğitimi aldı (Yılmaz, 1933). İzmir'de ticaretle uğraşan Yılmaz'ın, Hasan Güler'den aldığı tasavvuf eğitimi neticesinde Melâmetle tanıştığı ve âhirinde hocası tarafından halife yapıldığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2007). Lâkin ehliyetli bir insan-ı kâmil arayışına girdiği ifade edilen Yılmaz'ın, Ali Bozkurt Dalay ile karşılaştığı zaman kendilerinden Melâmîlerce sırrı bilinen hilâfet ve hüccet aldığı tarihin kendisi için bir dönüm noktası olduğu vurgulanmaktadır (Yılmaz, 1933).

Dâvud Yılmaz Divanına baktığımızda 100'den fazla ilahisinin olduğunu görmekteyiz. Bu ilahileri beyit ve dörtlük şeklinde kaleme almıştır.

Yukarıda vermiş olduğumuz divanların haricinde Garip Hüseyin Efendi, Hasan Hilmi Soyyiğit, Mehmet Kaya vd. ait olduğunu tespit ettiğimiz Melâmî divanları da bulunmaktadır. Lakin yeterli bilgiye ulaşamadığımız için çalışmamızda 14 adet divana yer verdik. Bilhassa Ahmet Kumanlıoğlu⁵ gibi birçok Melâmîye mürşitlik yapan efendilerin de çok sayıda şiirinin olduğu fakat henüz divan olarak yayınlanmadığı tespit edilmiştir.

3. Nuriye Melâmîlerine Ait Divanlardan Bestelenen İlahiler

İslâm'da mûsikînin cami ve tekkelerde icrâ edilmek üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Geçmişten günümüze mûsikî ile iç içe olduğu bilinen tarîkatlar arasında Mevlevîyye, Bektâşîyye, Cerrâhîyye vd. yer almaktadır. Bilhassa bu tarîkatların zikir esnasında mûsikî icrâ ettikleri bilinmektedir. Zikredilen tarikatlarda mûsikînin icrâ edilmesi diğer tarikatlarda da aynı eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği sorusunu akıllara getirmektedir.

Tarihi ve edebi alt yapısına dair bilgi verdiğimiz Nûriyye Melâmîlerine ait divanların

⁵ Hasan Fehmi Kumanlıoğlu tarafından 2017 yılında yayınlanan *Efendi Babamdan Mektuplar ve İlâhiler* isimli kitap bu konuya örnek teşkil etmektedir.

bazılarında notalar tespit edilmiştir. Bu notalar haricinde divanlarda yer alan şiirlere yapılan besteler farklı nota arşivlerinde de bulunmaktadır. Bu bağlamda muhtevasında yer alan şiirlerin ilahi formunda bestelendiği Melâmî Divanlarında yer alan eserlerle ilgili bilgiler şu şekildedir:

Tablo 1. *Abdurrahîm Fedâî Divanı.*

No	İlahi Adı	Beste	Makam	Usûl
1	Dalarken Bahr-i Vahdete	Ender Doğan	Bayatî	Sofyan
2	İhvânımız	Ender Doğan	Hüseynî	Sofyan
3	Feyz-i akdes	Ender Doğan	Rast	Sofyan
4	Nûru'l-Arabî	Ender Doğan	Deyiş (makam adı yazmıyor)	Sofyan
5	Bilmem Kendimi	Ender Doğan	Hüzzam	Sofyan
6	Gavs'ül-melâmî	Ender Doğan	Bayâtî	Devr-i Hindi
7	Behey Âşık	Ender Doğan	Hicazkâr	Sofyan
8	Muhammed Nûr Benim Şeyhim	Ender Doğan	Evç	Sofyan
9	Demedim mi?	Ender Doğan	Nihâvend Nefes	Sofyan
10	Candan İçeru	Ender Doğan	Hicaz	Sofyan
11	Allah'ü Cemîlûn	Ender Doğan	Hicaz	Sofyan
12	Aşk Ateşinde	Ender Doğan	Hicaz	Sofyan
13	Muhammed'in Aşkındandır	Ender Doğan	Hicaz	Curcuna
14	Biz Melâmiyiz	Anonim	Uşşak	Düyek

Tablo 2. *Ömer Lütî Efendi Divanı.*

No	İlahi Adı	Bestekâr	Makam	Usul
1	Edeptir Nur-i Rabbani	Yahya Soyyiğit	Mahur	Nim Sofyan

Tablo 3. *Salih Rif'at Efendi Divanı.*

No	İlahi Adı	Beste	Makam	Usûl
1	Behariye	Süleyman Şahintürk	Nihâvend	Sofyan
2	Ya Rasulallah Cemali Pakinin Meftuniyem	Süleyman Şahintürk	Uşşak	Sofyan

Tablo 4. *Hasan Fehmi Tezdoğan Divanı.*

No	İlahi Adı	Beste	Makam	Usûl
1	Bu Âlem Mendei Sensin	Yahya Soyyiğit	Karciğar	Sofyan
2	Gönül Şehri Sarayında	Süleyman Şahintürk	Muhayyer Kürdi	Sofyan
3	Sen Bir Âşıksın	Süleyman Şahintürk	Rast	Sofyan
4	Yüzüm Tuttum Sana Ya Hz. Pir	Süleyman Şahintürk	Hicaz	Sofyan
5	Zikrederim Dost Seni	Süleyman Şahintürk	Hicaz	Raks Aksağı
6	Bülbüller Gibi	Yahya Soyyiğit	Uşşak	Sofyan
7	Abdest Alan Su ile	Veysel Dalsaldı- Yahya Soyyiğit	Hüseynî	Azeri Yürük Semai
8	Dervişler Gittiği Yere	Şahintürk- Soyyiğit-Doğan	Muhayyer	Sofyan
9	Gel Ey Aşıkı Biçare	Süleyman Şahintürk	Kürdî	Düyek
10	Yoktan Geldim Dünyaya	Süleyman Şahintürk	Hüseynî	Raks Aksağı
11	Bey'atı Hakkı Muhammed'den Kılalar	Yahya Soyyiğit	Bayati	Düyek
12	Ey Merd-i Kâmil	Yahya Soyyiğit	Hicaz	Sofyan
13	Ben Yüze Verdim Gönül	Yahya Soyyiğit	Rast	Devr-i Hindi
14	Canımı Terk Eyleyeli	Yahya Soyyiğit	Saba	Devr-i Hindi
15	Aldır Beni	Süleyman Şahintürk	Hicaz	Sofyan
16	Ali'dir Muhammed	Yahya	Saba	Raks

	Yolunda	Soyyiğit		Aksağı
17	Ervâh-ı Âlemde Saflar Kuruldu	Yahya Soyyiğit	Evç	Sofyan
18	Bir Yüze Verdim Gönül	Yahya Soyyiğit	Rast	Devr-i Hindi
19	Ben Aşkın Nârına	Rahmi Olca	Kürdî	Sofyan
20	Doğdu Ol Şems-i Hakikat	Barış Demir	Şehnaz	Düyek

Tablo 5. Üsküplü İsmail Hakkı Divanı.

No	İlahi Adı	Beste	Makam	Usûl
1	Gönlümün Kararı Yoktur Melâmîyim Melâmî	Süleyman Şahintürk	Kürdî	Yürük Semai

Tablo 6. Ahmet Fethî Divanı.

No	İlahi Adı	Beste	Makam	Usûl
1	Allah İsmi Zikr İdersin Daima	Raif Virmiça	Nihâvend	Sofyan
2	Dilersen Keşf Ola Esrar-ı Tevhid	Raif Virmiça	Nihâvend	Nim Sofyan
3	İrişirdi Bu Canı Cana Mürşid	Raif Virmiça	Rast	Nim Sofyan
4	Mevlayı Bulan Sureti Mevlaya	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
5	Gülşeni Cennette Var mı?	Raif Virmiça	Segâh	Sofyan
6	Aç Çeşm-i İntibahım Seyr Eyle	Raif Virmiça	Uşşak	Devri Hindi
7	Bak Ne Buyurdu Bize Şahı Kerim	Raif Virmiça	Uşşak	Nim Sofyan
8	Gece Gün Zikr Eder Allahı Bülbül	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
9	Ey Gönül Kancaru Saldın Şehsüvarı	Raif Virmiça	Rast	Sofyan
10	Gaf ve Nun Hitabı İşhar Olmadan	Raif Virmiça	Hüzzam	Sofyan
11	Ma Cemale Zülfün İtme Perde	Raif Virmiça	Rast	Sofyan
12	Ezelden Aşk ile Çün Yane Geldim	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
13	Zahirin Oldu Muhammed	Raif Virmiça	Nihâvend	Sofyan

14	Bihamdillah Tulu İtdi	Raif Virmiça	Rast	Sofyan
15	Sabbah Oldi Başın Kaldır	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
16	Her Dem ki Geçer Yâd-ı Hazının	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
17	Ûn Yola Gitmezsem	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
18	Sevinir Üç Aylar Yerler ve Gökler	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
19	Zahirin Oldu Muhammed	Raif Virmiça	Hüzzam	Sofyan
20	Bu Aşk Ezeli Aşikâr Bir Lutfi Hüdadır	Raif Virmiça	Rast	Sofyan
21	Allah'ım Allah, Mahbudum Billah	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
22	Atamız Hazreti Âdem	Raif Virmiça	Hüzzam	Sofyan
23	İlahi Didei Canım	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
24	Cihana Rahmet-i Rahman	Raif Virmiça	Uşşak	Sofyan
25	Meczip muyuz Deli miyiz?	Raif Virmiça	Hüzzam	Sofyan
26	Geldim Der Dergâha Vakf Etme	Raif Virmiça	Hüzzam	Sofyan

Tablo 7. Ahmet Soyyiğit İlahiname (Divanı).

No	İlahi Adı	Beste	Makam	Usûl
1	Fezkuruni Demez Mi?	Ender Doğan	Muhayer Kürdi	Düyek
2	Olmuşum Hüsnüne Âgah	Ender Doğan	Hicaz	Sofyan
3	Ahmet Ad Olmuştur Ona	Süleyman Şahintürk	Hüseyni	Sofyan
4	Uyandı Bülbül Uyandı	Ender Doğan	Hüseyni	Curcuna
5	Kimi Dosta Varır	Yahya Soyyiğit	Muhayye Kürdi	Sofyan
6	Gönülde Senin Tadın	Süleyman Şahintürk	Uşşak	Sofyan
7	Aşkına Hu	Yahya Soyyiğit	Uşşak	Sofyan
8	İstanbul	Süleyman Şahintürk	Acem Kürdi	Aksak

9	Hakk'tan Geldi Bir Hitap	Yahya Soyyiğit	Nihâvend	Sofyan
10	Gönlümün Esrarısın	Ender Doğan	Nikriz	Sofyan
11	Zikr-i Mevlayı Tadayım	Ender Doğan	Nikriz	Sofyan
12	Zikrederim Allah'ı	Süleyman Şahintürk	Uşşak	Sofyan
13	Yürürüm Yâre	Yahya Soyyiğit	Saba	Sofyan
14	İstiyorsan Kurtulmak	Yahya Soyyiğit	Uşşak	Sofyan
15	Hak Mürşitten Sen Al Ders	Yahya Soyyiğit	Uşşak	Sofyan
16	Kenz-i Mahfi Den Geldik	Yahya Soyyiğit	Nihâvend	Düyek
17	Lütfetin Ben Kuluna	Yahya Soyyiğit	Hicaz	Sofyan
18	Gerçek Mutluluğu İstersen	Ender Doğan	Hicaz	Sofyan
19	Annem	Yahya Soyyiğit	Hicaz	Aksak
20	A Dostlar Ne Mutlu Size	Yahya Soyyiğit	Uşşak	Sofyan
21	Nikâh İlahisi	Süleyman Şahintürk	Rast	Sofyan

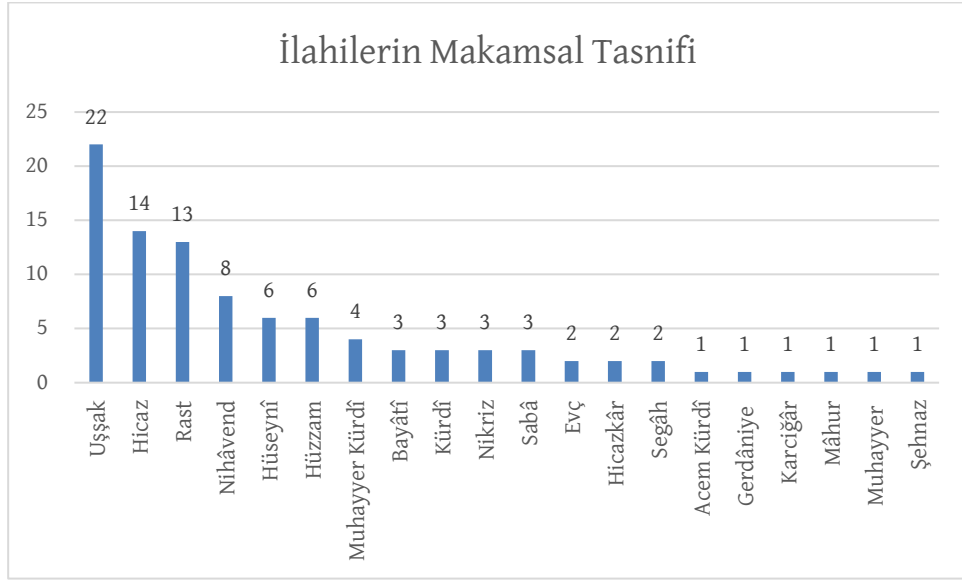
Tablo 8. Davud Yılmaz Divanı.

No	İlahi Adı	Beste	Makam	Usûl
1	Bahr-i Ummâna Dalmışım	Ender Doğan	Hicâz	Sofyan
2	Coştu Yine Deli Gönül	Ender Doğan	Rast	Sofyan
3	Düştüm Onulmaz Derde	Ender Doğan	Nikriz	Sofyan
4	Erenler Aşkına Düştüm	Ender Doğan	Hüseynî	Sofyan
5	Gördüm Cemalini	Ender Doğan	Hicazkâr	Düyek
6	Gül Sensin Gülşen Sensin	Ender Doğan	Nihâvend	Sofyan
7	İzzet İkrâm Etti Bugün Bana Aşk	Ender Doğan	Hicâz	Düyek

8	Makam Okuduk Hüda'dan	Ender Doğan	Rast	Sofyan
9	Mecâlim Yok Aşk Elinden	Ender Doğan	Muhayyer Kürdî	Düyek
10	Ol Yârim İçin Ağladı Gözüm	Ender Doğan	Gerdâniye	Sofyan
11	Sâlik Olan Aşk İle Sekrân Olur	Ender Doğan	Rast	Sofyan
12	Sekâhüm Hamrından Nûş Eylemişim	Ender Doğan	Segâh	Sofyan

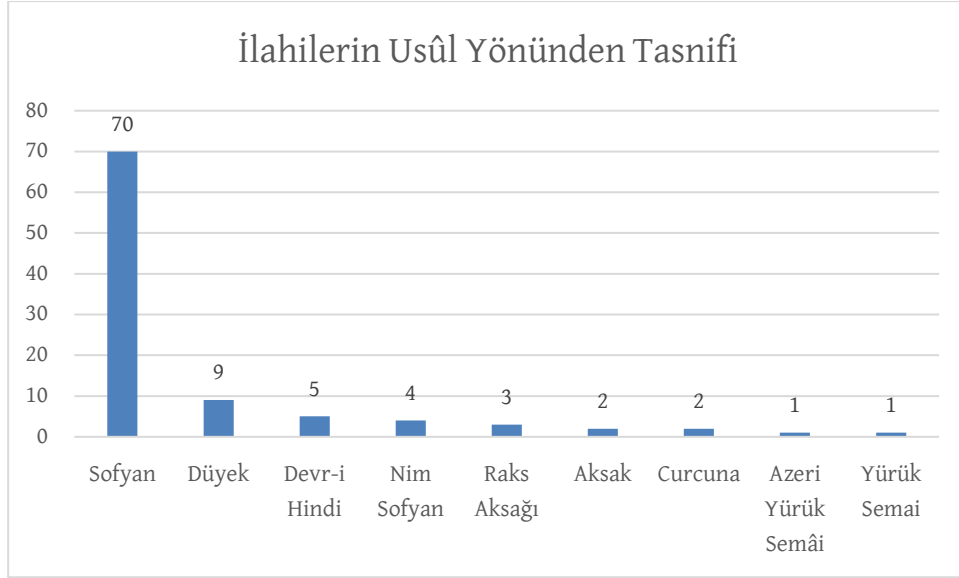
Toplam: 97 îlâhî

3.2. Melâmî Divanlarından Bestelenen İlahilerin Değerlendirmesi: Divalardan bestelenen ilahilerin her birinin makamsal ve usul yönünden detaylı analizleri daha hacimli çalışmalar gerektirmesi sebebiyle bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Ancak bu eserlerde tercih edilen makamlar ve usullerin istatistikî verileri, besteleri hakkında genel kanaat oluşturmasında yeterlidir. Zira tercih edilen makamların Uşşak (22), Hicaz (14), Rast (13), Nihâvend (8), Hüseyinî (6), Hüzam (6), Muhayyer Kürdî (4), Bayâtî (3), Kürdî (3), Nikriz (3), Sabâ (3), Evç (2), Hicazkâr (2), Segâh (2), Acem Kürdî (1), Gerdâniye (1), Karcığâr (1), Mâhur (1), Muhayyer (1) ve Şehnaz (1) olduğu görülmüştür. Toplamda 20 adet farklı makam kullanılmıştır. Bu makamları kendi aralarında gruplayarak daha az başlık altında toplamak da mümkündür. En çok kullanılan makamlar arasında Uşşak (22), Hicaz (14) ve Rast (13) makamı ilk üç sırayı almaktadır. Bu makamların daha çok kullanılması Toptaş'ın (2022, s. 1121, 1122) Devlet korosu arşivindeki 4851 ilahi ile ilgili yaptığı çalışmadaki istatistikleriyle benzerlik göstermektedir. Bestelerde kolay anlaşılabilir ve icra edilebilir makamların tercih edildiği, geçki ve çeşnilere az yer verildiği, daha ziyade söz/şiir/güftenin ön planda tutulduğu, müzikal genişlemelere alt ve üst oktavlarda çokça yer verilmediği bu bağlamda Melâmî yaşam tarzı ile uyumlu; doğal, basit ama güçlü, dikkat çekmeyen, mistisizmi bozmayan ve güftenin üzerine çıkmayan nağmeler tercih edildiği söylenebilir. İlahilerin makamsal tasnifi Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. İlahilerin makamsal yönden tasnifi.

Melâmî Divanlarından bestelenmiş ilahileri usûl yönünden incelediğimizde; Sofyan (70), Düyek (9), Devr-i Hindi (5), Nim Sofyan (4), Raks Aksağı (3), Aksak (2), Curcuna (2), Azeri Yürük Semâi (1) ve Yürük Semai (1) usûllerinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Sofyan (70), Düyek (9) ve Devr-i Hindi (5) usûllerinin ilk üç sırada yer alması Toptaş'ın (2022, s. 1149) istatistikleriyle aynılık göstermektedir. Bestelerin genelinde büyük usûllerin bulunmaması, usûl geçkilerinin çoğunlukla tercih edilmemesi ve sofyan usûlünün 97 bestenin 70'inde kullanılması; makam tercihinde olduğu gibi bestekarların usûl tercihlerinde de eserin müzikal yönünü ön plana çıkarmaması, kolay anlaşılabilir, uygulanabilir ve ezberlenebilir olması, şiir/güfte/sözlere ve zikir kalıplarına uygun olması şeklinde yorumlanabilir. Bu ilahilerin usûl yönünden tasnifi Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6. İlahilerin usûl yönünden tasnifi.

Sonuç

Günümüzde üç ayrı devre olarak incelenen Melâmîyye hakkında birçok alanda araştırma yapılmıştır. Ancak Nûriyye Melâmîleri ile ilgili yapılan çalışmaların diğer devrelere oranla daha az olduğu tespit edilmiştir. Yapmış olduğumuz bu çalışmayla Melâmîlerin tasavvûfî çerçevede edebi ve sanatsal faaliyet gösterip göstermedikleri onların yazmış olduğu divanlar üzerinden araştırmıştır. Genel olarak Melâmîlerin diğer tarîkatlara kıyasla gizlilik esaslı olması ve bir neş'e olarak kabul edilmesi bakımından topluma sunmuş oldukları eserlerde ön plana çıkmayı tercih etmedikleri anlaşılmaktadır. Bazı ilahilerin de Melâmî ihvanı arasında yer alan mürid ve mürşidler tarafından bestelendiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; Abdurrahîm Fedâî Divanında yer alan 1'i nefes, 1'i deyiş, 12'i ilahi olmak üzere toplam 14 eserin Ender Doğan tarafından bestelendiği fakat bir tanesinin anonim olduğu tespit edilmiştir. Ömer Lütî Divanında yer alan 1 ilahinin bestesi Yahya Soy Yiğit'e aittir. Salih Rıf'at Divanında yer alan 2 ilahi ise Süleyman Şahintürk tarafından bestelenmiştir. Hasan Fehmi Tezdoğan Divanında yer alan 20 ilahiden 7'si Süleyman Şahintürk'e, 9'u Yahya Soy-

yiğit'e, 1'i Barış Demir'e, 1'i Rahmi Olcay'a ait olmakla birlikte 1 ilahiyi Yahya Soyyiğit ve Vey-sel Dalsaldı ortak bestelemiş, 1 ilahiyi de Yahya Soyyiğit, Ender Doğan ve Süleyman Şahintürk birlikte bestelemişlerdir. Üsküplü İsmail Hakkı'ya ait olduğunu tespit ettiğimiz bir Kürdî ilahinin bestesi de yine Süleyman Şahintürk'e aittir. Ahmet Fethi Divanında yer alan 26 ilahinin tümünü Raif Virmiça bestelemiştir. Ahmet Soyyiğit Divanındaki 21 eserden 10'u Yahya Soyyiğit, 6'sı Ender Doğan ve 5'i Süleyman Şahintürk tarafından bestelenmiştir. Davud Yılmaz Divanında yer alan 12 ilahinin tümünü Ender Doğan bestelemiştir.

Çalışmada Nûriyye Melâmîlerine ait olduğu tespit edilen 14 divandan yalnızca 8'inde bestelenmiş ilahilerin Melâmî tekke ve meclislerinin yanı sıra tekke dışında da icra edildiği, bu bağlamda Nûriyye Melâmîlerinin edebi ve sanatsal yönünün tekke dışında da etkin olduğu görülmüştür. Bestelerde toplamda 20 adet farklı makam kullanılmıştır. En çok kullanılan makamlar arasında Uşşak (22), Hicaz (14) ve Rast (13) makamı ilk üç sırayı almaktadır. Bestelerde kolay anlaşılabilir ve icra edilebilir makamların tercih edildiği, geçki ve çeşnilere az yer verildiği, daha ziyade söz/şiiir/güfthenin ön planda tutulduğu, müzikal genişlemelere alt ve üst oktavlarda çokça yer verilmediği bu bağlamda Melâmî yaşam tarzı ile uyumlu; doğal, basit ama güçlü, dikkat çekmeyen, mistisizmi bozmayan ve güfthenin üzerine çıkmayan nağmeler tercih edildiği söylenebilir. İlahileri usûl yönünden incelediğimizde; Sofyan (70), Düyek (9) ve Devri Hindi (5) usûllerinin ilk üç sırada yer almıştır. Bestelerin genelinde büyük usûllerin bulunmaması, usûl geçkilerinin çoğunlukla tercih edilmemesi ve sofyan usûlünün 97 bestenin 70'inde kullanılması; makam tercihinde olduğu gibi bestekarların usûl tercihlerinde de eserin müzikal yönünü ön plana çıkarmaması, kolay anlaşılabilir, uygulanabilir ve ezberlenebilir olması, şiiir/güfthe/sözlere ve zikir kalıplarına uygun olması şeklinde yorumlanabilir.

Kaynakça | References

- Afifi, Ebu'l-Ala vd. *Tasavvuf: İslâm'da Manevi Devrim*. İstanbul: Risale, 1996.
- Akün, Ömer Faruk. "Divan". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 9/389-427. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Anılır, Burhan. *Üsküplü İsmail Hakkı Divanı*. İstanbul, 2010.
- Bolat, Ali. *Bir tasavvuf okulu olarak Melâmetîlik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. baskı., 2003.
- Bolat, Ali. *Muhammed Nuru'l-Arabi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*. İstanbul: H Yayınları, 2015.
- Ceylan, Semih. "ZÜHD". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/530-533. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Çiçek, Yakup. *Haririzade Mehmed Kemaleddin Hayatı-Eserleri ve Tibyanu Vesaili'l-Hakayık Fi Beyanı Selasili't-Taraık Muhtevası-Kaynakları*. İstanbul: İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Öğretim Üyeliği Tezi, 1982.
- Çiftlik, Kamil. "Vakfımız". MEKSAV. Erişim 07 Temmuz 2024. <http://meksav.org/index.php/tr/about-us/foundation>
- DİA. "Melamiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/25-29. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Ergüneş, Muhiddin. *Şemsi Divanı*. Ankara: Varol Matbaası, 1976.
- Gölpınarlı, Abdülkadir. *Melâmîlik ve melâmîler*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2015.
- Gülver, Yaşar İhsan. *Gönül Sada'sı (Neyci Divanı)*. İstanbul, Seçil Ofset., 2015.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Kılıç, Rüya. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Son Dönem Melamileri: Geleneğin Taşınması ve Uyum Meselesi". *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. 747-761. Ankara: TTK, 2014.
- Koç, Mustafa. *Revnaoğlu'nun İstanbul'u: İstanbul'un iç tarihi Fatih*. İstanbul: Fatih Belediyesi, 1. baskı., 2021.
- Koro, Hüsnüye. *Abdulmalik Hilmi Divanı ve Dil Özellikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Kumanlıoğlu, Hasan Fehmi. *Hasan Fehmi Tezdoğan Divanı*. İzmir: Birdenbire Yay., 2010.
- Kuzay Demir, Gonca. "Prizrenli Bir Mutasavvıf Şair: Hoca Hafız Ahmed Fethi ve Eserlerinden Örnekler". *Sufi Araştırmaları* 6/12 (2015), 67-106.
- Maksud, Hulusi. *Hulusi Maksud Divanı*. İstanbul: Baha Matbaası, 1969.
- MEDAD. "Hacı Maksut Efendi". 05 Haziran 2024. Erişim 05 Haziran 2024. <https://melamিদusuncesi.com/haci-maksut-efendi/>
- Mehmed Tahir vd. *Menâkıb-I Şeyh Seyyid Hâce Muhammed Nûru'l-Arabî: Beyân-I Melâmet Ve Ahvâl-I Melâmiyye*. İstanbul: H Yayınları, 2014.
- MEKSAV. "Hafız Ahmet Soyyiğit". *Melami Kültür ve Sanat Vakfı*. Erişim 15 Temmuz 2024. <http://meksav.org/index.php/tr/publications/hafiz-ahmet-soyyigit/hayati>

- MEKSAV. “Hasan Fehmi Tezdoğan’ın Hayatı”. *H. İbrahim Hakkı ÖÇAL Melami Kültür ve Sanat Vakfı*. 29 Mayıs 2024. Erişim 29 Mayıs 2024. <http://meksav.org/index.php/tr/publications/divanlar/hayati>
- MEKSAV. “Hüseyin Sabri Soyyiğit’in Hayatı”. *H. İbrahim Hakkı ÖÇAL Melami Kültür ve Sanat Vakfı*. 04.06.20224. Erişim 04 Haziran 2024. <http://meksav.org/index.php/tr/publications/haci-sabri-soyyigit/hayati>
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Bayramilik ve Osmanlı Tasavvuf Tarihindeki Yeri”. *Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu*. 13-20. Ankara: TÜRKAD, 2012.
- Öngören, Reşat. “Tasavvuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/119-126. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Özcan, Hüseyin. *Abdulmalik Hilmi Hayatı ve Şiirleri*. Ankara, 1994.
- Rahte, Maida. “Hacı Ömer Lütfi Hakkında Bir Yaklaşım Denemesi”. *BAL-TAM 23 (ts.)*, 199-228.
- Soyyiğit, Hüseyin Sabri. *Hüseyin Sabri Soyyiğit Divanı*. İzmir: Tıbyan Yay., 2005.
- Tan, M. Nedim. “Hüseyin Şemsi Ergüneş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/415-416. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Tatçı, Mustafa - Özay, İbrahim. *Niyazi-i Mısri Divanı Şerhi*. İstanbul: H Yayınları, 2021.
- TDK, 14 Mayıs 2024.
- Tek, Abdurrezak. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Bursa Akademi, 2022.
- Toptaş, Çağlar. *Makam, Usûl ve Form Özellikleriyle Türk Mûsikisinde İlâhiler*. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.
- Türer, Osman. “‘Melamet’ Düşüncesinin Orijinal Özelliği ve Bu Düşünce Zamanla Meydana Gelen Değişmeler”. *İslami Araştırmalar 2/7 (1988)*, 57-67.
- Uludağ, Süleyman. “Hasan-ı Basri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XVI/291-293. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Virmiça, Raif. *Hacı Hafız Ahmet Fethi Divanı*. Prizren-Kosova: 23 Nisan Kosova Türkleri Milli Bayramı Tertipleme Kurulu Recep Hulusi Efendi Kültür ve Eğitim Vakfı, 2019.
- Yıldırım, Rıdvan (ed.). *Uluslararası Melâmîlik ve Seyyid Muhammed Nûru’l-Arabî Sempozyumu bildirileri: 9-10 Mayıs 2015 / Antalya*. Çankaya, Ankara: Tika Kültür Yayınları, 1. basım., 2016.
- Yılmaz, Davud. *Davud Yılmaz Divanı*, 1933.
- Yılmaz, Davud. *İnsan-ı Kamil ve Sırları*. İzmir, 2007.
- Yılmaz, Oğuz vd. *Prizrenli Abdürrahim Fedâî külliyyâtı ve bestelenmiş ilâhileri*. İstanbul: H Yayınları, 1. baskı., 2021.
- Yılmaz, Oğuz. *Selanikli Ali Örfi Efendi Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: H Yayınları, 2021.
- Ömer Lütfi Divanı. Prizren: BAL-TAM, 2008.